

"מה יוצא למדינה מזה?"

השקעה בהשכלה גבוהה בקרב צעירים חסרי עורף משפחתי מניבה תשואה כספית חיובית

אנדה ברק-ביאנקו^{2 1}

ההשפעה החיובית של ההשכלה על הכנסתו ורווחתו של הפרט מתועדת בספרות בהרחבה, כמו גם העובדה שבעלי השכלה על-תיכונית משתכרים יותר מבעלי השכלה תיכונית (ראה לדוגמה (Murnane *et al.*, 2000; Carnevale, Rose, & Cheah, 2011)) אין ספור מחקרים אמפיריים שנערכו במדינות מפותחות ומתפתחות כאחד³ מצאו מתאם חיובי בין איכות וכמות ההשכלה לבין רמת השכר כבר עם סיום הלימודים והכניסה לשוק העבודה (McIntosh & Vignoles, 2001; Green & Riddell, 2003; Psacharopoulos & Patrinos, 2004). בוגרי מוסדות להשכלה גבוהה נהנים מהכנסה חודשית גבוהה יותר בכל ענפי התעסוקה, פער ההולך וגדל עם הוותק ושנות העבודה (Hout, 2012). בעלי השכלה הגבוהה לא רק שמוצאים עבודות יוקרתיות ומכניסות יותר אלא הם גם בעלי סבירות נמוכה יותר להיות מובטלים. אבל גם כאשר הם מגיעים למצב של אבטלה, פרק הזמן הדרוש כדי שיחזרו לשוק העבודה קטן משמעותית מזה של עמיתיהם בעלי ההשכלה התיכונית (Hout, Levanon, & Cumberworth, 2011).

אולם הרווח שהשכלה על-תיכונית מייצרת לפרט אינו מסתכם בפן הפיננסי אלא גולש לתחומי חיים נוספים ומשפיע על רווחתו ואיכות חייו של היחיד. נמצא שבעלי השכלה גבוהה נהנים מבריאות טובה יותר, תוחלת חיים ארוכה, סבירות נמוכה לבצע פשעים, חי קהילה פעילים ומעורבות אזרחית (Fischer & Hout, 2006, pp. 9-22). כלומר, ההשקעה בהשכלה גבוהה מביאה לתשואה חיובית כוללת לפרט, משפרת את איכות חייו ואורכם והופכת אותו לאזרח מביא ערך לחברה ולקהילה בה הוא חי.

מכאן שלא רק ברמת המיקרו השקעה בהשכלה גבוהה יוצרת תשואות חיוביות אלא גם ברמת המאקרו. תשואה זו המתוארת במחקרים כ"תשואה חברתית" מתייחסת להשפעה העקיפה שיש להשכלה על הצמיחה הכלכלית במשק ועל חוסנה של החברה (Topel, 1999). הון אנושי גבוה

¹ אנדה ברק-ביאנקו היא כלכלנית עם יותר מ-15 שנות ניסיון, מומחית בניהול פיננסי לארגונים במגזר השלישי.

² בנוסף, סטודנטית לתואר שלישי באוניברסיטת חיפה.

³ תודה מיוחדת לעמרי אהובי שאסף את הנתונים ששימשו בסיס לדו"ח זה.

³ מחלקת המחקר של בנק ישראל ערכו מחקר הבדוק את הקשר הסיבתי בין השכלה לשכר ראה (בנק ישראל, 2007)

משפיע לחיוב על פרויון העבודה כמו גם תורם לפיתוח ידע וטכנולוגיות חדשות אשר גוררים עליה בתל"ג לנפש (Sianesi & Van Reenen, 2003). כמו כן מחקרים מצאו מתאם חיובי בין רמת ההשכלה לרמת המעורבות האזרחית, תפיסות ליברליות והתנדבות למען הקהילה (Hout, Social and economic returns to college education in the United States, 2012).

בנוסף, השכלה גבוהה תורמת לצמצום פערים ולניעות חברתית וכלכלית של אלה הממוקמים בתחתית הסולם החברתי. ממחקר של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על מהלך הלימודים וההשתלבות בשוק העבודה של בוגרי המוסדות להשכלה גבוהה בישראל עולה ש"שכל תחומי הלימוד ובכל סוגי המוסדות, שכרם של בוגרים יוצאי יישובים חלשים מבחינת הרמה החברתית-כלכלית ... אינו נופל משכרם של עמיתיהם יוצאי יישובים מבוססים יותר" (הלמ"ס, 2012). טיעון דומה המבוסס על ממצאים אמפיריים מעלים Brand & Xie (2010), המצביעים על כך שהערך המוסף של ההשכלה עבור צעירים הממוקמים בשולי החברה (בין אם מסיבות כלכליות או בין אם מסיבות סוציולוגיות) משתווה לזה של שאר האוכלוסייה. במילים אחרות, הקניית השכלה גבוהה לצעירים בעלי רקע סוציו-אקונומי נמוך הממוקמים באזורים הפריפריאליים של החברה מביאה תועלה לפרט ולחברה, והרווח הפוטנציאלי העקיף והישיר מצעיר משכיל הוא רווח כלכלי וחברתי כאחד.

מטרת הדוח

מטרת הדו"ח להוכיח שמימון הלימודים העל-תיכוניים של צעירים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות היא השקעה פיננסית משתלמת המחזירה את עצמה.⁴ ההשקעה מייצרת תשואה כלכלית חיובית ומקנה רווח כספי למדינה, בנוסף לתשואות כלכליות וחברתיות לפרט, לקהילה ולמדינה כפי שתוארו בחלק הקודם.

האוכלוסייה אליה מתייחס הדו"ח היא הקבוצה "התלויה" מתוך אוכלוסיית הצעירים חסרי עורף משפחתי⁵. הכוונה לצעירים שהיו תלויים בעבר בשירותי התמיכה והסיוע של הקהילה וכוללים את בוגרי הפנימיות, עולים חדשים בלתי מלווים, צעירים עם צרכים מיוחדים, נוער בסיכון ונוער מנותק. על פי החוק הקיים כיום המדינה מפסיקה כל תמיכה בגיל 18 ורק חלק

⁴ כמובן שנדרשת מערכת קריטריונים למיפוי והכוונה למסלול העל-תיכוני המתאים, אקדמי או מקצועי.
⁵ הכוונה לצעירים בגילאי 18-25 המתקשים במעבר לחיים עצמאיים. להערכת גורמי חינוך ורווחה בישראל מדובר ב-10%-15% מכל שכבת גיל רלוונטית, קרי כ-100 אלף צעירים בכל שנתון.

מזערי מוצא תחליף בדמות עמותות וארגונים חברתיים. לפי הערכות של משרד הכלכלה (2014) אוכלוסייה זו מונה כ- 50 אלף צעירים.

הטענה בבסיס דו"ח זה מבוססת על תאוריית ההון האנושי (Becker, 1964) המתייחסת אל ידע כמרכיב כלכלי וגורסת שהשקעה בחינוך היא השקעת משאבים נוכחיים תמורת החזרים עתידיים. לפיכך, יש להתייחס אל ההוצאה בגין שכר-לימוד ומחייה בתקופת הלימודים של הצעירים אלה, **שעבורם זו האפשרות היחידה לרכוש השכלה גבוהה**, כהשקעה כלכלית המחזירה את עצמה.

תחשיב

לשם הוכחת הטיעון שמימון שכר-לימוד ומחייה היא השקעה הנושאת רווח כלכלי ישיר ברמת המדינה, נעשתה השוואה בין שני סוגי אזרחים (1) בעל השכלה תיכונית (2) בעל השכלה על-תיכונית. בהתאמה נבנו שני פרופילים של מועסקים:⁶

- **פרופיל 1** : ממוצע הכנסה של "עובדים מקצועיים" ו"בלתי מקצועיים" בעלי 9-12 שנות לימוד. בהתאם למיצוע ההכנסה משוייך לעשירון רביעי.
- **פרופיל 2** : ממוצע הכנסה של "בעלי משלוח יד אקדמי" ו"הנדסאים טכנאים סוכנים ובעלי משלוח יד נלווה בעלי 13-15 שנות לימוד. בהתאם למיצוע ההכנסה משוייך לעשירון שמיני.

מסים ישירים מהכנסה

תת סעיף זה מתייחס לתשלומי מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ומס בריאות⁷ המשולמים על ידי מועסקים. מס הכנסה בהיותו מס פרוגרסיבי, שיעורו השולי גדל ככל שעולה ההכנסה, לפי

⁶ כל ההגדרות והנתונים כפי שמפורסמים על-ידי הלמ"ס.
⁷ חשוב לציין שביטוח לאומי ומס בריאות אינם נרשמים בהכנסות מסים בתקציב המדינה.

מדרגות מס הקבועות בחוק ומשתנות מעת לעת.⁸ ניתן לקבל זיכויים וניכויים ממס על בסיס פרמטרים אינדיבידואליים אולם אלה לא נלקחו בחשבון בתחשיב.

טבלה 1: תשלומי מסים ישירים מהכנסה

פרופיל 2 סכום (ש"ח)	פרופיל 1 סכום (ש"ח)	
11,706.8	5,981.0	משכורת ברוטו חודשית
		מסים ישירים
1,087.9	83.2	מס הכנסה
510.8	81.6	ביטוח לאומי (עובד)
697.7	253.2	ביטוח לאומי (מעביד)
521.2	214.6	מס בריאות
2,817.5	632.6	סה"כ מסים ישירים חודשיים המועברים למדינה
33,810	7,591	סה"כ מסים ישירים שנתיים המועברים למדינה

כפי שניתן לראות בטבלה 1, מועסק בעל פרופיל 2 מפריש למדינה באופן ישיר כל שנה 33,810 ש"ח משכרו לעומת 7,591 ש"ח שמפריש עובד בעל פרופיל 1. כלומר, כפועל יוצא מההשכלה והאפשרות להעסקה בתפקידים בעלי שכר גבוה יותר, המדינה נהנית מהכנסה עודפת של 26,219 ש"ח לשנה מכל עובד.

בנוסף, קיימים בישראל מסים ישירים על מקרקעין בהם מס שבח, מס רכישה, טאבו, דמי חכירה והיוון ודמי הסכמה למינהל מקרקעי ישראל. על-פי פרסומי הלמ"ס (סקר הוצאות משק בית, 2012) רק ל- 62.5% מהאזרחים בעלי פרופיל 1 דירה בבעלותם (בעלת שווי ממוצע של 1.087 מיליון ש"ח) לעומת 79.7% מהאזרחים המשויכים לפרופיל 2 (שווי ממוצע של דירה 1.612 מיליון ש"ח). מכאן, שתשלומי מסי המקרקעין של פרופיל 2 גבוהים יותר מאלה של פרופיל 1.⁹ ואכן, מדו"ח שפירסם מרכז המחקר והמידע של הכנסת (הכנסת- ממ"מ, 2011) עולה שבשנת 2009 הנטל על צרכן בעל פרופיל 1 (עשירון 4) בגין רכש והשבחה של נדל"ן ומקרקעין היה 0.04% מסך

⁸ לטבלה מעודכנת של טבלאות מס הכנסה : https://taxes.gov.il/incometax/documents/hovrotnikuim/2015/%D7%9C%D7%95%D7%97%20%D7%97%D7%95%D7%93%D7%A9%D7%99tblat%20heshub%202015_2.pdf
⁹ מחקר על שווי הדירות כאינדיקטור לרמה חברתית-כלכלית ראה פליישמן, גובמן וטור-סיני(2011).

ההכנסה הכוללת, כלומר הם העבירו לקופת המדינה 2,871 ש"ח לשנה, ואילו פרופיל 2 (עשירון שמיני) שילם למדינה 23,882 ש"ח לשנה (0.17% מההכנסה) בגין עסקאות נדל"ן.

מסים עקיפים על בסיס סל צריכה

תת סעיף זה מתייחס לתשלומי המס העקיפים המשולמים כפועל יוצא מרכישת המוצרים והשירותים המרכיבים את סל הצריכה¹⁰ של כל אחד מהפרופילים שהוגדרו. להבדיל ממסים ישירים שיעור המס במקרה זה הוא קבוע, 18% ואינו תלוי הכנסה. מס ערך מוסף הוא הרכיב העיקרי מבין המסים העקיפים ודו"ח שפירסם המרכז למחקר של הכנסת בנושא חלוקת נטל המס בין העשירונים (הכנסת- ממ"מ, 2011) מגלה שעשירון רביעי (פרופיל 2) נושא ב 7.54% מסך הכנסות המדינה ממע"מ ואילו עשירון שמיני (פרופיל 2) "אחראי" על 12.46% מסך הכנסות המדינה ממס זה.

מלבד מע"מ ישנם מסים עקיפים נוספים בהם : מס קנייה על סיגריות ואלכוהול, מס קנייה על מכוניות חדשות ובלו על דלק אשר חושבו בנפרד בהתאם לסל הצריכה המייצג. החרגות נוספות כוללות פירות וירקות טריים (מע"מ אפס), שירותים פיננסיים ממסדיים שאינם נושאים מע"מ תשלומי מסים עירוניים ואגרות ורכש מוצרים מיובאים.

טבלה 2 : תשלומי מסים עקיפים בש"ח מתוך סל צריכה

פרופיל 2	פרופיל 1	
9,586.0	5,602.0	סה"כ סל צריכה חודשי (ש"ח)
		מסים עקיפים - ממע"מ מס קנייה ובלו (ש"ח)
257.2	201.0	מזון
164.8	105.3	דיור
364.7	196.3	אחזקת דירה
87.3	44.8	ריהוט וציוד לבית
56.9	40.3	הלבשה והנעלה
64.7	35.3	בריאות

¹⁰ סקר הוצאות משק בית של הלמ"ס לפי עשירוני הכנסה שימש בסיס לתחשיב המסים העקיפים. ראה נספח.

201.9	106.9	חינוך תרבות ובידור
485.3	194.4	תחבורה ותקשורת
181.2	131.7	מוצרים ושרותים אחרים
1,864.0	1,056.0	סה"כ מסים עקיפים חודשיים המועברים למדינה
22,368	12,672	סה"כ מסים עקיפים שנתיים המועברים למדינה

מטבלה 2 ניתן ללמוד שתקבולי המדינה ממסים עקיפים בגין צריכה שנתית של בעל פרופיל 1 מסתכמים ב - 12,672 ש"ח לעומת 22,368 ש"ח, תקבולים מצרכן בעל פרופיל 2. בגלל היעדר נתונים לא חושבו תקבולי המדינה ממס קנייה על מכוניות חדשות, דבר שהיה מגדיל את הפער בין שני סוגי האזרחים. מתוך דיווח של רשות המיסים¹¹ ניתן ללמוד שפחות מ - 20% מתוך האוכלוסייה המשתייכת לפרופיל 1 רוכשת רכב נוסעים חדש, לעומת 45% מהאוכלוסייה המשכילה, בעלת פרופיל 1.

הנטל על המדינה – תשלומים סוציאליים

התועלת הכספית של המדינה מאזרח משכיל מתרחבת מעבר להכנסות ממסים. לאור המתאם השלילי בין רמת ההשכלה לשיעור האבטלה ולהשתתפות בכוח העבודה בכלל, הרי מספר החודשים המצטבר בהם אזרח בעל פרופיל 1 יהיה מובטל או שלא ישתתף בכוח העבודה במהלך שנות עבודתו צפוי שיהיה גבוה יותר מאשר אזרח בעל פרופיל 2 (Mincer, 1991; Riddell & Song, 2011). אבטלה והיעדרות משוק העבודה משפיעים לשלילה לא רק על ההכנסות ממסים ישירים אלא גורמים לעליה בהוצאה הממסדית בגין התשלומים הסוציאליים הנדרשים (דמי אבטלה, השלמת הכנסה). מכאן, שהנטל הכלכלי הפוטנציאלי של בעל פרופיל 1 על מדינה כפול: ירידה בהכנסות בד בבד עם עלייה בהוצאות.

מתוך נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל (הלמ"ס, 2014) הפערים בשוק העבודה בין בעלי השכלה גבוהה לבעלי השכלה תיכונית באים לידי ביטוי (1) בשיעור ההשתתפות בשוק בכוח העבודה

¹¹ מיסוי ונתונים נבחרים על ענף הרכב, 2011
<https://taxes.gov.il/About/PeriodicReports/Documents/SkitraRehev/rechev2011.pdf>

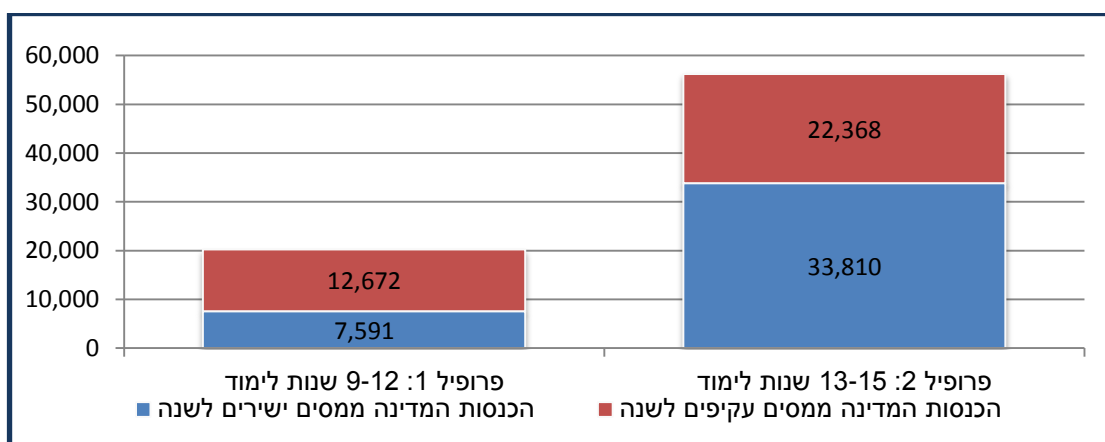
(2) בשיעורי האבטלה. נכון ל 2013, שיעור ההשתתפות של בעלי תואר ראשון בשוק העבודה היה 82.4% לעומת 72.5% בעלי תעודת בגרות ו – 65.5% בלבד מבין אלה שסיימו תיכון. שיעורי האבטלה הדיפרנציאליים מעצימים מגמה זו: שיעור האבטלה בקרב בעלי תואר ראשון הוא 4.3% לעומת 8% בקרב בעלי 9-12 שנות לימוד. כלומר, לא רק שסיכוייו של בעל השכלה על תיכונית (פרופיל 2) להיות חלק משוק העבודה גבוהים יותר, גם סיכוייו להישאר מועסק עולים עם העליה בהשכלה.

כמובן שלאבטלה והיעדר תעסוקה השפעות עמוקות נוספות מעבר לפן הכלכלי הישיר הן ברמת הפרט (דיכאון, בריאות, יציבות המשפחה...) והן ברמת המדינה (פשעה...).

סיכום

לאחר שהרכבנו שני פרופילים של אזרחים: פרופיל 1 ללא השכלה על-תיכונית ופרופיל 2 בעל השכלה על תיכונית מקצועית או אקדמית, הראינו שבעלי פרופיל 1 משתכרים פחות וצורכים פחות מבעלי פרופיל 2 ולכן המסים הישירים והעקיפים המועברים למדינה נמוכים מאלה המעבירים הצרכנים בעלי השכלה על-תיכונית.

גרף 1 : תשלומים מצטברים שנתיים למדינה כמסים ישירים ועקיפים

מגרף מס' 1 ניתן ללמוד שאזרח המשוויך לפרופיל 1, בעל השכלה תיכונית, מעביר לקופת המדינה 20,263 ש"ח בכל שנה, כמסים ישירים ועקיפים. אזרח בעל השכלה על תיכונית, אקדמית או מקצועית, מעביר לקופת המדינה 56,178 ש"ח באותו פרק זמן. כלומר, אזרח משכיל הוא אזרח

המשלם יותר מסים. 35,915 ש"ח יותר בכל שנה. על בסיס ההנחה שהעלות הכוללת של כל צעיר חסר עורף משפחתי עד להשלמת התואר היא 200,000 ש"ח¹² הרי תוך כ- 5 שנים ההשקעה הכספית מוחזרת. אורך חיי התעסוקה של שכירים בישראל הוא 40 שנה, כך שהרווח הכספי הנומינלי הישיר מכל צעיר חסר עורף משפחתי שמאפשרים לו לרכוש השכלה על-תיכונית הוא 1.26 מיליון ש"ח. זהו תחשיב שמרני שאינו לוקח בחשבון מספר נתונים שהיו מגדילים את הפער הכלכלי בין שני סוגי האזרחים אף יותר:

- מדרגות ואופק הקידום של אזרח בעל פרופיל 2 לעומת פרופיל 1
- שיעור התמיכה של רשויות הרווחה בבעלי הכנסות נמוכות
- צבר ההפרשות הפנסיוניות הנמוך של בעלי פרופיל 1 לעומת פרופיל 2, המשליך על פערים גדולים בסלי הצריכה גם לאחר הפרישה מהעבודה.

בנוסף, הפערים הקיימים בשיעור ההשתתפות בשוק העבודה ובשיעור האבטלה בין שני הפרופילים מעצימים את הפערים בתשואה הכלכלית של שני הפרופילים. פערים אלה באים לידי ביטוי לא רק בירידה בהכנסה הפוטנציאלית ממסים ישירים אלא גם בגידול הוצאות המדינה (וביטוח לאומי) בגין תשלומים סוציאליים.

מסקנות

השקעה בהשכלה על-תיכונית היא השקעה בעלת תשואה חיובית הנושאת רווח לא רק לפרט אלא גם למדינה. מעבר ליתרונות החברתיים הגלומים בהשכלה גבוהה ובאים לידי ביטוי בצמצום השכיחות לפשע, בניית חברה יציבה ודמוקרטית וקידום הידע והטכנולוגיה, הרי להשכלה גבוהה גם רווח כלכלי ישיר למדינה: מכיוון שקיים מתאם חיובי בין רמת ההשכלה לרמת ההכנסה, הרי מועסקים משכילים נהנים משכר גבוה יותר. השכר הגבוה גורר תשלומי מיסים ישירים גבוהים יותר, כמו גם מתיר סל צריכה יקר המאפשר גביית מסים עקיפים רבים יותר על ידי המדינה.

מכאן, שלמדינה אינטרס כלכלי ישיר להשקיע בהשכלתם של אלה שהם בעלי פוטנציאל ללימודים גבוהים אך בעלי סיכוי אפסי לכך מפאת מחסור במשאבים פיננסיים. ההשקעה הנדרשת עבור כל צעיר השייך לאוכלוסיית היעד ועומד בקריטריונים מוחזרת כבר במהלך 5 השנים הראשונות של

¹² עלות זו מבוססת על תחשיב של עמותת למרחב וכוללת שכ"ל, מלגת מחייה, דיור וליווי.

חיי התעסוקה שלו. לאורך יתרת שנות העבודה עד הפרישה לגמלאות כמו גם השנים כגמלאי, סך המסים הישירים והעקיפים שהעובד המשכיל משלם למדינה הם הכנסה נטו לקופה הציבורית. מכיוון שאוכלוסיית היעד הרלוונטית אינה רבה, המדינה יכולה לשאת בנטל הכספי הכרוך במימון שכר-הלימוד והוצאות המחיה השוטפת. זאת ועוד, עם כניסתו של המחזור "הממומן" הראשון לשוק העבודה, הכנסות המדינה העודפות ממסים ישירים ועקיפים יוכלו לשמש כמקור מימון להשקעה במחזורים הבאים.

ביבליוגרפיה

- Becker, G. S. (1964). *Human Capital*. New York: Columbia University Press.
- Brand, J. E., & Xie, Y. (2010). Who benefits most from college? Evidence for negative selection in heterogeneous economic returns to higher education. *American Sociological Review*, 75(2), 273-302.
- Carnevale, A. P., Rose, S. P., & Cheah, B. (2011). *The college payoff: Education, occupations, lifetime earnings*.
- Fischer, C. S., & Hout, M. (2006). *Century of difference: How America changed in the last one hundred years*. Russell Sage Foundation,.
- Green, D. A., & Riddell, C. W. (2003). Literacy and earnings: an investigation of the interaction of cognitive and unobserved skills in earnings generation. *Labour Economics*, 10(2), 165-184.
- Hout, M. (2012). Social and economic returns to college education in the United States. *Annual Review of Sociology*, 38, 379-400.
- Hout, M., Levanon, A., & Cumberworth, E. (2011). Job loss and unemployment. *The great recession*, 59-81.
- McIntosh, S., & Vignoles, A. (2001). Measuring and assessing the impact of basic skills on labour market outcomes. *Oxford Economic Papers*, 453-481.
- Mincer, J. (1991). *Education and Unemployment*. National Bureau of Economic Research.
- Murnane, R. J., Willett, J. B., Duhaldeborde, Y., & Tyler, J. H. (2000). How important are the cognitive skills of teenagers in predicting subsequent earnings? *Journal of Policy Analysis and Management*, 19(4), 547-568.
- Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: a further update. *Education economics*, 12(2), 111-134.
- Riddell, C. X., & Song, X. (2011). The impact of education on unemployment incidence and re-employment success: Evidence from the US labour market. *Labour Economics*, 18(4), 453-463.
- Sianesi, B., & Van Reenen, J. (2003). The returns to education: Macroeconomics. *Journal of economic surveys*, 17(2), 157-200.

Topel, R. (1999). Labor markets and economic growth. *Handbooks in Economics* 5, 3(C), pp. 2943-2984.

בנק ישראל (2007). התשואה להשכלה – הקשר הסיבתי בין השכלה לשכר. ירושלים: מחלקת מחקר, בנק ישראל.

הלמ"ס (2012). מהלך לימודים והשתלבות בשוק העבודה של בוגרי המוסדות להשכלה גבוהה בישראל 1999-2008. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הלמ"ס (2014). השנתון הסטטיסטי לישראל 2014. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

פליישמן, ל., גובמן, י. & טור-סיני, א. (2011). דירות מגורים כאינדיקטור לרמה חברתית-כלכלית. הרבעון לכלכלה. 199-231.

נספח – פירוט של צריכה

פרופיל 2		פרופיל 1		
סכום (ש"ח)	%	סכום (ש"ח)	%	
1,384.0	14.4	1,086.8	19.4	מזון
25.1	0.3	16.8	0.3	משקאות אלכוהוליים
201.3	2.1	179.3	3.2	פירות וירקות טריים
495.6	5.2	578.7	10.3	דיוור
1,859.7	19.4	801.1	14.3	דירה בבעלות
21.1	0.2	2.8	0.1	ביטוח דירה
10.5	0.1	1.1	0.0	מסים ממשלתיים
689.2	7.2	464.2	8.3	אחזקת דירה
240.6	2.5	112.8	2.0	מסים עירוניים
232.9	2.4	90.8	1.6	ריהוט וציוד לבית
140.9	1.5	88.5	1.6	ציוד חשמלי לבית
316.3	3.3	224.1	4.0	הלבשה והנעלה
359.7	3.8	196.1	3.5	בריאות
167.6	1.7	56.0	1.0	ביטוחי בריאות
1,121.6	11.7	593.8	10.6	חינוך תרבות ובידור
1,075.5	11.2	493.5	8.8	תחבורה ותקשורת
305.8	3.2	84.0	1.5	הוצאות על רכב בבעלות
35.5	0.4	12.3	0.2	רישיון רכב
314.4	3.3	145.7	2.6	הוצאות דלק
157.2	1.6	48.7	0.9	ביטוח רכב
287.6	3.0	179.3	3.2	מוצרים ושרותים אחרים
<u>143.8</u>	<u>1.5</u>	<u>145.7</u>	<u>2.6</u>	סיגריות
9,586.0	100.0	5,602.0	100.0	

